

ULUSLARARASI ST. LOUIS SERGİSİ (1904) VE İSTANBUL'DAN GERÇEK BİR KESİTİN TEMSİLİ

Sibel Yazar¹

Özet

Uluslararası Sergiler sanayi devrimi sonrasında giderek artan üretim, gelişen teknoloji ve sanayi alanlarındaki ürünlerin uluslar arasında paylaşılarak arz ve talep dengesinin yaratılmaya çalışıldığı büyük organizasyonlardır. 19.yüzyılın ortalarında başlayan bu sergiler zaman içinde değişerek günümüze kadar gelmiştir. Küreselleşme çağında uluslararası sergiler ekonomik, kültürel ve sanatsal anlamda farklı ülkeler ve kıtalar arasındaki etkileşimde önemli rol oynamıştır. Bu uluslararası platformda ülkeler sadece üretimleriyle değil mimari kimlikleriyle de kendilerini temsil etmişlerdir. Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğunun St. Louis Sergisi'nde oluşturduğu İstanbul'dan gerçek bir kesitin temsili ele alınacak ve bu temsilin Mısır'la arasındaki rekabet sonucunda gerçekleştirildiği ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Sergiler, St.Louis, Mimari, Temsil, İstanbul

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi 10.04.2020- Kabul Tarihi: 09.06.2020

Atıf: Yazar, S. (2020).

"Uluslararası St. Louis Sergisi (1904) ve İstanbul'dan Gerçek Bir Kesitin Temsili"
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 7, s. 68-88.

INTERNATIONAL ST. LOUIS EXHIBITION (1904) AND REPRESENTATION OF A REAL SECTION FROM ISTANBUL

Abstract

International Exhibitions became among important organizations (especially after the industrial revolution) in which the supply and demand balance is tried to be created by sharing the products in the fields of production, developing technology and industry. These exhibitions, which started in the middle of the 19th century, have changed over time and have survived to the present day. During the age of globalization, international exhibitions have played an important role in the interaction between different countries and continents in economic, cultural and artistic areas. In these international platforms, countries represented themselves not only with their production but also with their architectural identity. In this study, Ottoman Empire's representation of a real section from Istanbul created in the St. Louis Exhibition will be discussed and it will be claimed that this representation was a result of the competition with Egypt.

Keywords: International Exhibitions, St. Louis, Architecture, Representation, İstanbul

Giriş

İnsanlığın yerleşik hayata geçip üretmeye başlamasıyla birlikte ihtiyaç fazlası ürünlerini takas edecekleri yerel pazarlar kurulmaya başlamıştır. Bu pazarlar zamanla panayırlara ve ardından sanayi devrimi ve teknolojik ilerlemeler sonucunda 19.yüzyılda uluslararası platforma taşınmıştır. Sanayisi gelişen ülkeler gelişmelerin sonucu olan üretimlerini iç pazarda sergilemek amacıyla büyük boyutta katılımların olduğu ulusal sergiler düzenlenmişlerdir. Özellikle Fransa'nın düzenlediği 1798, 1834 ve 1848 ulusal sergileri diğer Avrupa ülkelerinin de dikkatini çeken büyük organizasyonlar şeklinde hazırlanmıştır (Greenhalgh, 1988, s. 6). Bu sergilerin benzerleri aynı dönemde İngiltere'de de yapılmıştır. Özellikle Royal Society of Art kurumunun desteği ile endüstrideki gelişmeler ve bunların sanata yansımaları konu alan sergiler pek çok şehirde başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Fakat; Fransa'nın bu konudaki ününü geçemeyen İngiltere'nin farklı ve iddialı bir sergi yapma isteği sergilerin uluslararası platforma taşınmasına sebep olmuştur (Greenhalgh, 1988, s. 11).

İlki 1851 yılında Londra'da Hyde Parkta kurulan "Crystal Palace" isimli dev bir bina içinde açılan uluslararası sergi dünyadan çeşitli ulusların üretimlerini, eşyalarını ve el sanatlarını İngiltere'de insanlarla buluşturmuştur. Çok başarılı geçen serginin ardından Fransa hemen uluslararası sergi hazırlıklarına başlayarak 1855 yılında Paris'te ilk uluslararası sergisini gerçekleştirmiştir. Bu sergide Fransa önemli bir yenilik olarak Endüstri ve Güzel Sanatlar için iki ayrı sergi binası inşa ederek sergi mekanını çoğaltmış ve ilk defa Güzel Sanatlar sergilemesine ayrı bir yer ayırmıştır (Mainardi, 1987, s.104; Greenhalgh, 1988, s. 14). 1862 yılında İngiltere'nin düzenlediği ikinci uluslararası sergi büyük bir hayal kırıklığı olarak görülmüş, bu sergiden sonra İngiltere sadece temalı ve sömürge sergilerine yönelerek uluslararası rekabetten çekilmiştir.

Fransa ise daha büyük bir hırsla yüzyılın sonuna kadar liderliği elinde tutarak uluslararası sergiler konusunda Avrupa'nın gözbebeği olmuştur. 1867 Uluslararası Paris Sergisi Fransa'nın özelde Napolyon'un tüm dünyaya gücünü göstermek için siyasi bir araç olarak kullandığı bir gövde gösterisi olmuştur. Bu sergi için ilk defa devasa bir alan ayrılmış, oval şekilde büyük bir sergi sarayı yapılmış, bu ovalin köşelerinde kalan açık alanlar başta park için ayrılmış fakat daha sonra ulusların mimari sergilemelerine ayrılarak bir inşaat alanı haline gelmiştir (Nikou,1997, s.45-6). Bu sergiyle beraber uluslar kendi kimliklerini mimari üzerinde de temsil etmeye başlamışlar ve sonrasında bu temsil giderek gelişmiş ve uluslararası sergilere yeni boyutlar kazandırmıştır. Fransa Cumhuriyet rejimine geçtikten sonra ilk defa 1878 yılında düzenlediği üçüncü uluslararası sergiyle yine pek çok yeniliğe ev sahipliği yapmıştır. Bu kez sergi sarayının dış cephesinde ulusların kendi mimari stilleriyle yaptıkları girişleri "Uluslar Yolu" konseptini yaratmış ve park içindeki mimari temsiller ise devam etmiştir (Matte, 2007, s.44 -45). 1889 Uluslararası Paris Sergisi'nde ise inşa edilen Eiffel Kulesi serginin simgesi olmuş ve daha sonraki sergiler için bir simge yapısı yapma ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu kulenin ayakları arasında "İnsanlığın Barınma Tarihi" adlı tema kapsamında pek çok ulusun eski konut mimarisi ilk defa toplu olarak inşa edilmiştir. Bu serginin diğer önemli bir yeniliği tüm detayları titizlikle hazırlanmış bir "Kahire Sokağı" teması yaratılmasıdır. Özel sektör tarafından hem Mısır'ı temsilen hem de ticari ve eğlence amaçlı hazırlanan bu tema çok beğenilmiş ve daha sonraki sergilerin vazgeçilmezi haline gelmiştir. Bu sergiden itibaren artık ulusların çoğunun kendi temsillerini özel şirketler aracılığı ile yaptığı bir dönemin başladığı gözlenmektedir (Yarar, 2018, s. 70 -71,195). Uluslararası 1900 Paris Sergisi ise yüzyıl dönümünde Fransa'nın yeni yüzyılı karşılamak üzere hazırladığı son iddialı sergisi olmuştur. Fransa bu kez 1876'dan itibaren uluslararası sergilerde varlığını gösteren ve giderek liderliği elinden alan Amerika'nın 1893 Şikago Sergisi'nin konseptini devam ettirerek Neoklasik mimari tarzı tekrar etmiş ve sergi konseptini Şikago'daki gibi resmi ve eğlence olarak ikiye ayırmıştır. Bu arada mimari detaylarda Art Nouveau akımı kendini göstermeye başlamıştır. Resmi alanda, nehir kenarında "Uluslar Yolu" oluşturulmuş, önemli ve büyük uluslar ön sırada olmak üzere bir düzen meydana getirilmiştir. Eğlence alanında ise Fransa bu defa sömürgelerinin egzotik yönlerini baskın bir şekilde sergileyebileceği bir düzenleme oluşturmuştur (Chandler, 1987,s.3, 8-14). Bu sergiyle Fransa resmi temsil alanında neoklasik tarz ve beyaz renk kullanımı gibi bazı yönlerini taklit ettiği Şikago Sergisi'nin başarısını geçemeyerek liderliği Amerika'ya bırakmıştır.

1867 Paris Sergisi'nin hemen ardından sanayisi diğer Avrupa ülkelerine göre en az gelişmiş olan Avusturya – Macaristan İmparatorluğunun aynı konsepti devam ederek düzenlediği 1873 Uluslararası Viyana Sergisi'nde kültür ve eğitim temaları ön plana çıkartılmış, Doğu ve Batı arasında bir köprü kurmak amacıyla Doğu uluslarının geniş kapsamlı katılımına önem verilmiştir (Pemsel, 1989, s. 16-26). Sergi yenilikçi sınıflandırması ve konsepti açısından başarılı bulunmuş fakat mali yönden kötü bitmiştir.

Avrupa kıtasında, 1885 Antwerp, 1897 Brüksel, 1905 Liege, 1906 Milano, 1910 Brüksel, 1911 Torino uluslararası sergileri yapılmış fakat bu sergilerin hiçbiri Paris sergileriyle yarışabilecek büyüklükte ve yenilikçi olamamışlardır.

Amerika kıtası ilk uluslararası sergisini 1851 Londra Sergisi'nin hemen ardından 1853 yılında New York'ta açmış, Londra'daki sergi binasının aynısını taklit etmiş, hem acele

hem acemilikle açılan bu sergi başarılı olamamıştır. Uzun bir aradan sonra ikincisi 1876 yılında Philadephia'da düzenlenmiştir. O güne kadarki en büyük sergi alanına sahip organizasyonda kadınlar için ilk defa ayrı bir pavyon yapılmış, küçük kulübeler oluşturularak tüketime yönelik pek çok seçenek ziyaretçilere sunulmuştur. Sergi sınıflandırmasındaki her ana başlık için neredeyse ayrı bir bina inşa edilmiş, ulusal pavyonlara da yer ayrılmış ve Amerika sergilerdeki ilk başarısını yakalamıştır (Mattie, 2007, s.34-38). Üçüncüsü olan 1893 Şikago Sergisi ile Avrupa kıtasına meydan okurcasına bir organizasyon hazırlayarak zirveye ulaşmıştır. Bu sergide resmi bölüm ile eğlence bölümü birbirinden tamamen ayrılmış ve eğlence bölümüne geniş yer verilerek katılımcılara kendi ulusal köylerini kurabilecekleri büyük alanlar verilmiştir. Amerika'nın bu sergiyle Fransa'nın liderliğini elinden aldığı görülmektedir (Başaran, 2015, s. 32-35). Kaliforniya'da 1894 kış sergisi olarak küçük çaplı bir uluslararası sergi daha açılmış, daha çok gayri resmi katılımın olduğu sergi oryantal teması ile ticari ve eğlence amaçlı bir organizasyon olmuştur (Findling ve Pelle, 2008, s.128). Fransa'nın yüzyılın dönümündeki sergiyi yapmasının hemen ardından 1904 yılında bu kez St. Louis'de Amerika dördüncü uluslararası sergisini düzenlemiştir. Bu sergide bir önceki Şikago sergisinin teması tekrar edilmiştir. Eğlence bölümüne daha fazla alan ayrılarak satışa yönelik yapılanmalar arttırılmıştır. Eğlence yerine yakın bir alanda yapılan Kudüs şehri teması sergiler tarihinde ilktir (Mattie, 2007, s.118-120). Özel bir işletme tarafından düzenlenen bu tema ile insanların kutsal mekanlara olan ilgilerinden kazanç elde etmeye çalışılmıştır. Osmanlı'nın katıldığı son uluslararası sergi Amerika kıtasında 1915 yılında San Francisco'da düzenlemiştir. Hazırlıklar sırasında I. Dünya Savaşı başlamasına rağmen sergiden vazgeçilmemiş ve zamanında açılmıştır. Teknolojinin son imkanları kullanılarak tasarlanan mekanlar farklı renklere boyanarak canlı bir atmosfer oluşturulmuştur. Bu sergide uzun bir aradan sonra ilk defa teknolojik ve endüstriyel gelişmeler ön plana çıkarılarak eğlence için daha kısıtlı yer ayrılmıştır (Findling ve Pelle, 2008, s.215-221). Savaş sonrasında yeni oluşan ulus devletler ile birlikte başlayan yeni bir dönemle uluslararası sergilerde de farklı bir dönem başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı

Osmanlı, 1851 yılında Londra'da düzenlenen ilk uluslararası sergiden itibaren bir İmparatorluk olarak davet edilen ve resmi katılımı önemsenen bir devlet olmuştur. İlk sergi ile birlikte bu organizasyonlara dahil olan Osmanlı kendini bir Yakın Doğu İmparatorluğu olarak pek çok sergide değişik ölçülerde temsil etmiştir. Ekonomik olarak zor durumda olan devlet bazı küçük sergilere elçilikleri vasıtasıyla, büyük organizasyonlara ise kurduğu komisyonlarla geniş çaplı katılım sağlamış, varlığını ve gücünü göstermeye çalışmıştır. 1851, 1855 ve 1862 uluslararası sergilerine sergi sarayı içinde kendi ulusal karakterini yansıtan cephe tasarımlarıyla katılarak ürünlerini sergileyen Osmanlı 1867 Paris Sergisi'nde diğer pek çok ulus ile birlikte park içinde kendi kimliğini mimari üzerinden de temsil etmiştir.

Bu sergide Osmanlı kurduğu komisyon ve atadığı mimarların çizimleriyle cami, köşk ve hamam inşa etmiştir (Çelik, 2004, ss. 102-111). Bu yapılar ilk tasarımlarındaki yerli karakterinin bazılarını uygulamada eklenen simetrik öğeler ve bazı oryantal detaylarla değiştirdiler de dikkatle tasarlanmış, beğenilen rasyonel yapılar olarak değerlendiril-

miştir (Ersoy, 2000, s. 71). Bazı yorumcular ise özellikle Mısır pavyonlarını yüceltmek için Osmanlı pavyonlarının komşusu Mısır'ın görkemli yapıları yanında mütevazı ve iddiasız olduğunu yazmıştır (Gautier, 1867, ss.53-54).

Bu serginin hemen ardından 1873'te Viyana'da düzenlenen sergiye Osmanlı deneyim kazanmış olarak daha profesyonelce hazırlanmıştır. Kendisine ayrılan daha büyük bir alanda çeşme, hazine binası, konak, kahvehane ve çarşı olarak kullanılan yapılar inşa edilmiştir. Bu kısıtlı temsillerle Osmanlı mimarisinin yeteri kadar tanıtılmadığı düşüncesiyle Osmanlı mimari usullerini tanıtan bir kitap, İstanbul'un hem Bizans hem de Osmanlı dönemini eserlerle tanıtan bir çalışma hazırlanarak mimari temsil zenginleştirilmiştir. (Göğüş, 2006, ss.134-142).

1876 yılındaki Philadelphia Sergisi'ne Amerika'daki Osmanlı elçilik çalışanlarının oluşturduğu bir komisyonla resmi olarak katılmış ve sergi alanında bir kahvehane inşa edilmiştir (Yarar, 2018, s.63-64). 1878 Paris Sergisi'ne Osmanlı savaşta olduğu için katılamamıştır. 1889 Paris Sergisi'ne ise diğer pek çok devlet gibi Fransız Devriminin yüzüncü yılı onuruna düzenlendiği için tepki olarak resmi katılım sağlamamış ancak Reji İdaresi 1889 Paris Sergisi'nde kendi inşa ettiği pavyonla Osmanlıyı gayri resmi olarak temsil etmiştir (Livre d'or de l'Exposition,1889, s.102).

1893 yılında Şikago'da düzenlenen uluslararası sergide gayri resmi temsiller için büyük bir cadde oluşturulmuştur. Bu caddenin iki tarafındaki mekanlar büyük parçalara ayrılarak uluslara verilmiş ve onlardan kendi ulusal köy ya da şehir temalarını oluşturmaları istenmiştir (Başaran, 2015, ss.32 – 35). Mali olarak zor durumda olan Osmanlı kendisine ayrılan devasa alanındaki temsilini kontrolü hükümetin atadığı komisyon ve başındaki komiser tarafından sağlanması koşulu ile Sadullah & Souhami adlı özel şirkete bırakmıştır. Mısır'ın çok popüler olan "Kahire Sokağı" teması bu sergide tekrar ve yine özel bir işletme tarafından düzenlenmiştir. Osmanlı sergi komisyonu ilk defa bu sergide Mısır'ın çok beğenilen "Kahire Sokağı" temasına karşılık olarak bir İstanbul teması oluşturmayı planlamıştır. Özel şirketle yapılan anlaşmada ayrılan bölüme dikilitaşın ahşap replikasının, Osmanlı pazarı binasının, bir caminin, bir tiyatrunun yapılacağı hakkında bilgiler bulunmaktadır ve diğer boş alanların ise ticari amaçlı bina yapımı için kiralanacağı yazmaktadır. (BOA,Y.A.RES.,58/33). Başta bu alanın isminin "Türk Köyü" mü yoksa "İstanbul Sokağı" mı olması düşünüldü bilinmemekle birlikte sergide ikisinin de yan yana kullanıldığı görülmektedir. Sergi açılışında ise kiralanmış yerlerle birlikte bir cami, kahvehane, restoran, şerbet ve yemiş satılan köşkler, büyük bir halı dükkanı, tiyatro, Şam Sarayı ve içinde Dikilitaş ve Yılanlı Sütunun bulunduğu At Meydanı, Bedevi çadırları, alt katları çeşitli amaçlar için kullanılan dükkan olarak, üst katları ise çalışanlar için ofis ve kalacak yer olarak kullanılan on iki kadar ev ve kırk dükkanın yer aldığı bir Kapalı Çarşı inşa edildiği görülmektedir (Musavver Şikago Sergisi Gazetesi 4, 1893, s. 22). Sergi alanının İstanbul'un bazı simge yapılarından referanslar içermesine rağmen genelde imparatorluğun doğu, özelde ise Suriye etkisinin pek çok detayda kendini belli ettiği görülmektedir. Bunun da özel şirketin kiraladığı şahıs ya da şirketlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim sergiyle ilgili yorumlarda özellikle Suriyeli insan tipleri, bedevi çadır ve göçebelerin hayatı ile ilgili konulara geniş yer verilmiştir.

Bu serginin ardından Fransa'nın gelen yeni yüzyılı karşılamak için düzenlediği 1900

Uluslararası Paris Sergisi'nde Osmanlı yine resmi bir katılımı büyük devletler arasında yerini almıştır. Fransa bu kez Seine nehrinin sol kıyısında "Uluslar Yolu" oluşturarak önemli büyük devletleri ilk sırada diğerlerini ikinci sırada olmak üzere resmi temsillerin tek bir bina içine toplanacağı bir konsept belirlemiştir. Eğlence kısmını ayrı bir yerde konumlandırarak bu bölümü çok küçük uluslar ve kendi sömürgelerine ayırmıştır (Chandler, 1987, s.8 – 14). Osmanlı İmparatorluğu'na ön sırada, Amerika ve İtalya arasında bir yer verilmiştir. Burada da sergi yapısının inşa ve işletme hakkı bir müteahhide devredilmiştir. Planların Osmanlı tarafından çizildiği, uygulamanın ise Fransız mimar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Sergi pavyonu bazılarının cami, bazılarının ise saray olarak tanımladıkları dört katlı bir kütle şeklinde inşa edilerek her katı farklı amaçlar ve düzenlemeler için kullanılmıştır. Ayrı bir alanda sergi yeri olmayan Osmanlı bu bina içinde hem sanayi ürünlerini sergilemiş hem de ikinci katında bir askeri müze ve bir tiyatro düzenlemiş, yerli bir pazar sokağı havasını verecek bir koridor oluşturmuş, bedesten, çeşitli atölyeler ve kahvehane yapmıştır. Binanın bazı duvarlarında mimari çizimler ve Kudüs'ün önemli bölümlerinden tasvirler sergilenmiştir. Yapı Arap, Mısır ve de İstanbul'daki bazı eserlerin sentezi şeklinde yorumlanmıştır (Yarar, 2018, s.109 – 114).

Amerika'nın yeni yüzyılın hemen başında düzenlediği 1904 St. Lois Sergisi'ne Osmanlı yine resmi olarak katılmıştır. Bu sergiyle ilgili bilgiler ve Osmanlı katılımının detayları bir alt başlıkta ayrıca ele alınacaktır.

Osmanlı'nın son katıldığı büyük kapsamlı uluslararası sergi organizasyonu yine Amerika tarafından düzenlenen 1915 San Francisco Sergisi'dir. Savaşa rağmen Osmanlı resmi olarak katılmış ve pavyonların inşası için Vahan Kardaşyan ile anlaşmış fakat işletme hakkı verilmeyip sadece ücret karşılığında inşa işi verilerek sergiden sorumlu olarak New York şehbenderi Celal Bey görevlendirilmiştir. Osmanlı tebaası bir Ermeni mimar ile Amerika'dan bir mimarın ortaklaşa çalıştığı bir cami ve bir sergi binası inşa edilmiştir (Yarar, 2018, s.139 – 141). Yüksek duvarlı, kemerli bir anıtsal girişi olan ve üzeri kubbeyle örtülen sergi binasının iki yanına daha alçak ek bölümler yapılmıştır. Hakkında detaylı bilgi olmayan binanın içinin bölümlere ayrılarak farklı işlevlerde mekanlar oluşturulduğu düşünülmektedir. Caminin ise iki katlı tek kubbeli ve köşeleri payandalı masif bir yapı olduğu, yüksek kasnağı da dahil olmak üzere cephesinde çok sayıda kemerli pencere yer aldığı görülmektedir.

Osmanlı'nın uluslararası sergilerdeki katılımını değerlendirdiğimizde, o dönemin en önemli organizasyonlarından biri olan bu sergilerin önemini kavradığını, tüm ekonomik problemlere ve savaşlara rağmen bu uluslararası arenada varlığını ve gücünü son ana kadar göstermek için çabaladığını görmekteyiz. Her geçen gün bünyesinden ayrılıp bir ulus olarak kendini sergilerde temsil eden ülkelerin de Osmanlı'nın katılımına devam etmesinde itici bir güç olduğu muhakkaktır.

1904 Uluslararası St. Louis Sergisi ve İstanbul'dan Gerçek Bir Kesitin Temsili²

Sanayi ve teknolojik gelişimini neredeyse Avrupa'dan daha ileri seviyeye götüren Amerika, sahip olduğu geniş topraklarda 19. Yüzyıl boyunca her biri değişik eyaletlerde olmak üzere pek çok uluslararası sergi düzenlemiştir. 20. Yüzyılın en büyük sergilerinden biri bu kez Amerika'nın dördüncü büyük şehri olan St. Louis'de şehrin Fransa'dan satın alınışının yüzüncü yılını kutlamak amacıyla 1903 yılında açılmak üzere yola çıkmıştır. Ancak sergi bir yıl gecikmeyle 1904 yılında açılabilmiştir. Şehrin gelişim yönündeki devasa ormanlık alanı olan Forest Parkı ıslah edilerek sergi alanı haline getirilmiştir. Uluslararası St. Louis Sergisi, David R. Francis komisyon başkanlığında 1893 Şikago Sergisi'nin ulaştığı başarıyı geçmek üzere iddialı bir şekilde hazırlandığı bir sergi olmuştur. Yeni seçilen demokrat belediye başkanı Rolla Wells ise şehrin adının duyulması ve gelişmesi için sergiyi sonuna kadar desteklemiştir.

Sergi binaları Beaux – Arts kurallarına uygun tasarlanıp eğlenceli bir şekilde düzenlenmiştir. Binaların dışı fildişi renginde alçı harcıyla boyanarak Şikago sergisindeki “Beyaz Şehir” teması burada “Fildişi Şehri” olarak tasarlanmıştır. Park alanının genişliği nedeniyle sergilemeler öbekler halinde farklı noktalara dağıtılmış, aralarındaki ulaşım ise raylı sistemle sağlanmıştır. Alanın bir kısmı ana sergi binalarına, bir kısmı “Pike” adı altındaki eğlence merkezine, bir kısmı kolonilere, bir kısmı ise yabancı ülkelerin ulusal mimarilerine ayrılmıştır. Ayrıca ana binanın arkasındaki 13 dönümlük arazide içinde kutsal kilise mezarı, Kubbet-üs-Sahra ve batı duvarı olan Kudüs şehri reproduksiyonu yapılmıştır (Findling ve Pelle, 2008,s. 171 – 177).

Sergi sınıflandırması 16 ana başlık, 144 grup ve 807 alt gruba ayrılmıştır. Sınıflandırma ana hatlarıyla Şikago Sergisi'ndeki sınıflandırmaya benzemekle birlikte ana başlıklara ilaveler yapılmıştır. İlk defa Güzel Sanatlar sergilemelerinin içinde uygulamalı sanatlara da yer verildiği belirtilmiştir. “Antropoloji” ana başlığı için bodrum katıyla beraber üç katlı olan bir bina inşa edilerek Etnoloji, Arkeoloji, Tarih, Antropometri ve Psikometri alt başlıklarına uygun sergilemeler yapılmıştır. Ayrıca; fotoğrafçılığın kaydettiği ilerlemeden dolayı artık Güzel Sanatlar bölümünde sergilenmeyi hak ettiği ve fotoğraf sanatı örneklerinin aslında Serbest Sanatlar bölümüne girmesi gerekirken ilk defa bu sergide Sanat Sarayında duvara asılacağı belirtilmiştir (The Universal Exposition of 1904, s.13,41-45).

Yabancı uluslara ait sergilemelerin yapıldığı bölümde yer alan Kahire Sokağı, İstanbul şehri, Eski Paris, İrlanda Köyü, Japon Fuarı, Alman Alpleri, Antik Roma, Mistik Asya, Sibirya demiryolu gibi çeşitli temsiller içerisinde yer alan aktivite ve satışa yönelik faaliyetler uluslararası sergilerin eğlence ve tüketim yönünün geldiği noktayı gözler önüne sermektedir. St. Loui Sergisi Şikago Sergisi kadar başarılı bulunmamış fakat sergilemeye

² Bu bölüm makalenin yazımı sırasında bir dergide yayımlanan “1904 St. Louis Dünya Fuarı ve Osmanlı Temsiliyeti: Celal Esad Arseven Sergisi”adlı makale ile aynı içeriği paylaşıyor gibi görünse de adı geçen makale sadece St.Louis sergisi ve Celal Esad Arseven çizimlerine yönelik tanıtım amaçlı yazılmış ve bu çizimlere ilk defa değinildiği belirtilmiştir. Oysa bu çizimlerden daha önce bir doktora tezinde bahsedilmiştir: Bkz. Yarar, 2018; Ayrıca bu makalede diğer makaleden farklı olarak Osmanlı mimari temsilleri kronolojik olarak değerlendirilerek bu sergide neden bu temanın seçildiği hakkında bir değerlendirme de yapılmıştır. Bu nedenle ortak olan Arseven'in çizimleri dışında içerik olarak diğer makaleden farklıdır.

eklediği kültür ve eğlence temalarıyla dikkate değer bir sergi olmuştur.

Osmanlı gerek içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi sorunlar gerek se uzaklık nedeniyle St. Louis Sergisi'ne resmi olarak katılmamış fakat bir komisyon kurarak özel girişimcilerin katılımını sağlamıştır. Anlaştığı özel bir şirket Pike adlı eğlence kısmında Osmanlı için "İstanbul Şehri" temasında bir temsil oluşturmuştur (Daily official program: World's Fair Louisiana Purchase Exposition, 1904: 15). Amerika'nın Washington eyaletindeki Osmanlı Büyükelçiliğinden H.E. Şekip bey sergi baş komiseri, Dr. Herman Schoenfeld komiser yardımcısı, Mr. George Eli Hall ise genel sekreter olarak atanmış ve sergi ile ilgili çalışmaları yerinde takip etmişlerdir (Oficcial Directory of the Louisiana Purchase Exposition World's Fair, 1904: 70). Adı geçen bu kişiler o dönemde Amerika'daki Osmanlı elçiliklerinde değişik görevlerde çalışan memurlardır. Osmanlı bölümünün inşa ve işletmesinden sorumlu kişi George Pangalo'dur. Osmanlı temsilinin çizimini ise Pangalo'nun teklifi ile Celal Esad Arseven yapmıştır.

İzmir'de dünyaya gelen ve eğitimini İstanbul Robert Koleji'nde tamamlayan George Pangalo demiryolu servisinde beş yıl görev yapmış ve ardından banka memuru olarak bir yıl Selanik'te ve gazeteci olarak bir yıl da Bükreş'te çalışmıştır. Daha sonra İskenderiye'ye gidip banka memuru olarak çalışmış ve bir süre sonra Kahire'deki bir İngiliz - Mısır ortaklı bir bankaya müdür olarak atanmış ve burada 1888 yılında kadar görev yapmıştır. Ardından Uluslararası Şikago Sergisi için Hıdiv Tevfik Paşayı ikna eden Pangalo o sırada Kahire'deki İslam anıtlarını koruma çalışmasını yürüten ve Hıdiv'in mimarı olarak bilinen Max Herz'in de desteğini alarak Kahire Sokağını tasarlamıştır (<http://www.levantineheritage.com/pangalo.htm>). Kaynaklarda sokağın Kahire'deki Raphael & Benyakar şirketinin kontrolünde yapıldığı ve bu şirketin Amerika'daki idarecisinin Arthur H. Smythe olduğu belirtilmiştir (Truman, 1893: s. 554). István Ormos 'a göre ise Pangalo, "Kahire Sokağı" düzenlemesini The Egypt - Chicago Exposition Company ile anlaşarak gerçekleştirmiştir (Ormos, 2016, s. 118). Projeyi başarılı ve kazançlı bir şekilde tamamlayan Pangalo'nun 1904 St. Louis Sergisi'nde de yine "Kahire Sokağı" ve "İstanbul" adlı temsilleri Şikago'daki aynı şirketin kontrolünde tasarladığı bilinmektedir (Final report of the Louisiana purchase exposition commission, 1906: 720, 724).

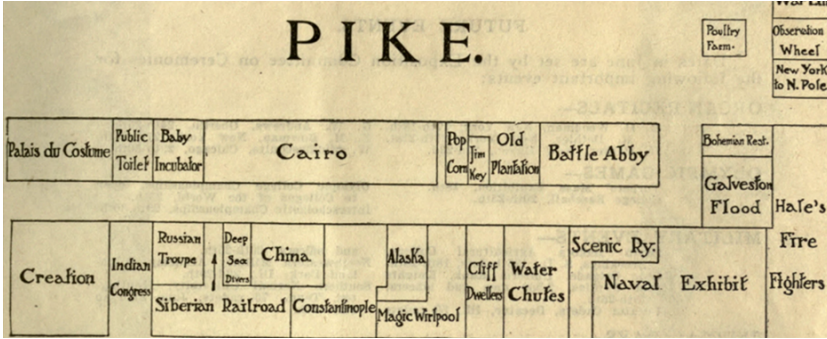
Pangalo'nun bağlı olduğu bu şirketin içinde İstanbul şehrinde kesitlerin olduğu bölümü tasarlamak için bir proje yarışması açmış olduğu görülmektedir. Bu proje için en uygun başvuruların Osmanlı başkentinden katılacak kişilerin çizimleri olması doğaldır. Bu nedenle Pangalo projeden Arseven'e bahsetmiş olması olmalıdır. Yarışmaya katılan diğer kişiler hakkında herhangi bilgi bulunamamıştır.

Osmanlı bölümü için yapılan İstanbul şehri çizimlerini yapan Celal Esad Arseven (1875 - 1971) iki defa sadrazamlığa getirilen Ahmed Esad Paşa'nın oğludur. İyi bir eğitim alan Arseven resme karşı ilgilidir ve Şeker Ahmet Paşadan ve Hoca Ali Rıza'dan ders alma şansına sahip olmuştur. Kendini pek çok yönde iyi yetiştiren Arseven daha sonra şehircilik ve mimarlık tarihiyle ilgilenmiştir. Ressam, Edebiyatçı, Sanat Tarihiçi, Yazar, Oyun Yazarı, Çevirmen gibi kendisine atfedilen ünvanlar dışında resmi görevlerde de bulunmuş, Kadıköy Belediye Dairesi Müdürlüğü yapmış, Sanayi-i Nefise'de mimarlık tarihi dersleri vermiş, Atatürk'ün isteğiyle hazırlanan "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı projenin genişletilmiş baskısı için "Türklerde Mimari" başlıklı yazıyı yazmıştır. Sanat tarihi başta olmak üzere pek çok konuda eserleri bulunmaktadır (Arseven,

1993, s. 10 – 23).

Arseven hatıra kitabında Pangalo adlı bir Amerikalı'nın teşvikiyle S. Louis Sergisindeki Osmanlı temsili için eski İstanbul mahalleleri ve Büyük Çarşığı içeren bir proje yarışmasına katıldığını ve kazandığını, bu projenin inşasında bulunmak için davet edildiğini fakat hükümetin buna müsaade etmediğini not etmiştir (Arseven, 1993: 50 – 51).

St. Louis Sergisi'nin "The Pike" adı verilen eğlence alanı Şikago Sergisi'ndeki gibi uzun bir caddeden oluşmaktadır (Görsel 1). Caddenin iki tarafı farklı büyüklüklerde alanlara bölünerek katılımcı uluslar için ayrılmıştır. Osmanlıya Mısır için ayrılan uzun bir dikdörtgen alanın karşısında yamuk bir formda daha küçük bir alan verilmiştir. Bu alanda özel şirket tarafından İstanbul şehir temalı bir temsil hazırlanmıştır. İstanbul şehri Haliç ile Marmara denizi arasındaki alanda eski Theodosius forumu civarını da içine alan bölümün tasviridir. Dar ve çıkmaz sokak şeklinde çarşılar, her biri farklı kolonlar üzerine oturan kemerler ile düzenlenmiştir. Pek çoğu tek kat olan binaların bazıları iki katlı olarak yapılmıştır (Şekil 2).

Görsel 1. 1904 Uluslararası St. Louis Sergisi'nde "Pike" adlı eğlence alanının çizimi (Daily Official Program: World's Fair Louisiana Purchase Exposition, St. Louis, U.S.A., 1904: 15)

Görsel 2. 1904 Uluslararası St. Louis Sergisi'nde "Pike" adlı eğlence alanının tasviri (The Universal Exposition of 1904: 25)

Bir yayında çarşının üç binin üzerinde bölümden oluştuğu tahmin edildiği, bunların yirmi dört firmanın oluşturduğu bölümler olduğu yazılmıştır. Çarşı girişi olarak Nuruosmaniye Camisi'nin kapısı seçilmiştir. (Görsel 3) Bu kapı Kalpakçılar Caddesi'ne uzanmakta ve Doğu – Batı uzantısında düz olarak ilerlemektedir (Görsel 4). Çarşının dışında tipik Türk Sokağı da gösterilmiştir. Her sokak bir diğeriyle bağlantılı ve detaylı olarak tasvir edilmiştir. Fakat sokaklar gereğinden fazla kısa tutulmak zorunda kalmış buna rağmen perspektif ve yarattığı şaşkınlık başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Celal Esad'ın çarşı ve evlerin çizimlerini yaptığı belirtilmiş fakat fotoğrafta da görülen Theodosius forumu ve sur duvarlarını kimin çizdiği ve yaptığı hakkında bir bilgiye yer verilmemiştir. (The Universal Exposition of 1904. Exhibits, Architecture, Ceremonies, Amusements, 1904, s.18).

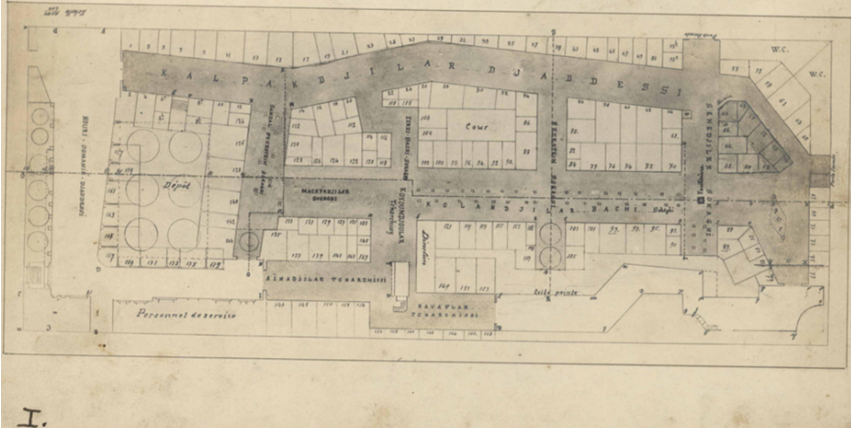
Görsel 3- 4. Uluslararası St. Louis Sergisi'ndeki Osmanlı Kapalı Çarşısı kapısı ve içi
(The Universal Exposition of 1904: 21-22)

Başka bir yayında Osmanlı'nın İstanbul şehri temsilinde Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye kapısı ve Kalpakçılar Caddesi de dahil on bir caddesi ve ek olarak bir sokağın canlandırıldığı, bu çizimlerin Celal Esad Bey tarafından yapıldığı, kendisinin Osmanlı'da sanatın gelişmesine önemli katkıları olan bir şahsiyet olduğu ve bu çizimleri devletin doğru bir şekilde temsil edilmesi gerektiği için yaptığını belirtmiştir (World's Fair Bulletin (St Louis), 1903, 9, s.35-36).

İstanbul Atatürk Kitaplığı Arşivi'nde bulunan on beş adet çizim Arseven'in St. Louis sergisi için çizdiği projeleri işaret etmektedir. Sayı on beş olsa da her çizimin sol alt köşesinde roma rakamlarıyla yazılmış sayılardan IX numaralı çizim iki defa yazılmış, çizim aynı olmasına rağmen bir tanesinin altına Osmanlı alfabesiyle ve el yazısıyla iki satır not düşülmüştür. Bu durumda aslında on dört farklı çizim bulunmaktadır. Bir çizimin üzerinde ise hem IV, hem de XIII rakamları yer almaktadır. Bu durumda rakamlardan birisi eksiktir.

Çizimlerden bir numaralı olanı yukarıda da adı geçen Kalpakçılar Caddesi ve civarındaki dokunun çizimini göstermektedir. (Görsel 5) Arseven'in sergi için çizimler yapacağı ve İstanbul'dan bir bölümün canlandırılacağı yer olarak bu alanı seçtiği görülmektedir. Bu çizimde; Nuruosmaniye Camiinin önünde ve caddenin sağ tarafını kapsayan

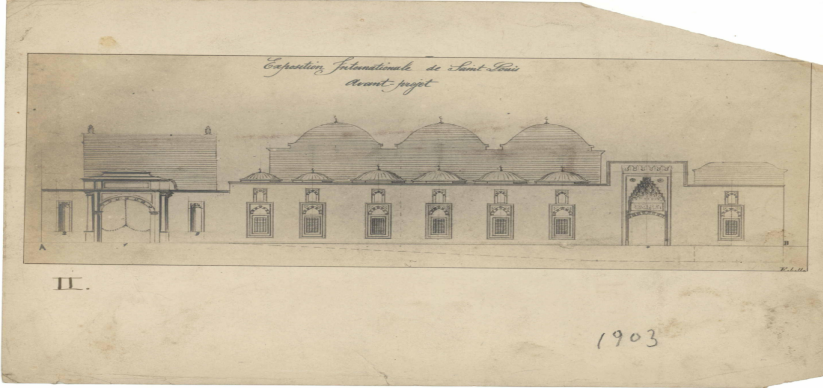
alandaki, Kalpakçılar Caddesini kesen Sandal Bedesten Sokağı, bu sokağı dikine kesen Machfadjılar? Sokağı ve sonunda Kuyumcular Çarşısı, sokağın sonunda ise Aynacılar Çarşısı, ileride yine Kalpakçılar Caddesini kesen Terzibaşı Sokağı, ilerisinde ise bu sokağı kesen Kolancılar Başı Sokağı ve sonrasında caddeyi kesen Bedesten Sokağı ve en son Senedciler Sokağı adları yer almaktadır. Günümüzdeki Kapalı Çarşı haritalarıyla karşılaştırıldığında bazı isimler ve yerleri yaklaşık olarak aynı olsa da Machfadjılar? Sokağı, Bedesten Sokağı ve Senedciler Sokağı adlarına rastlanamamıştır. Ayrıca çizimin solunda bulunan ve altı kubbeli olarak gösterilip üzerine depo yazılan alan aslında yirmi kubbesi olan Sandal Bedestendir. Burada mekanların ölçeklerinin küçültüldüğü ve birbirine olan oranların eşit olmadığı gözlenmektedir.

Görsel 5. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 1 numaralı çizim³ (Bel_Mtf 003724)

II, III ve IV numaralı çizimler çarşının farklı dış cephelerinden bazı giriş ve pencereleri göstermektedir (Görsel 6, 7, 8). III numaralı çizimde sokak cephesinde yer alan değişik düzende ki kemerli dükkan ve çarşı kapılarının diğerlerinden farklı olarak gölgeleriyle birlikte detaylı olarak çizildiği görülmektedir. IV numaralı çizimin sol tarafında sergide de inşa edilen Kapalı Çarşı'nın Nuruosmaniye kapısı yer almaktadır.

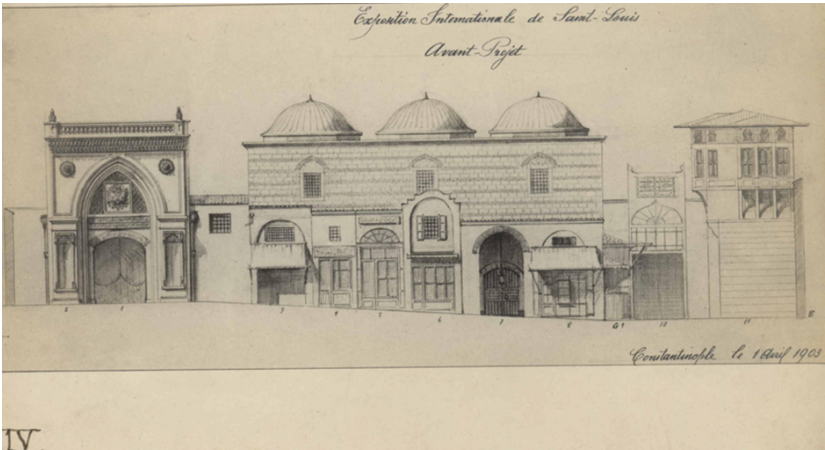
3 Fotoğrafların daha net görülebilmesi ve bir miktar daha büyütülebilmesi için orijinal fotoğrafların yanlarındaki yazı bulunmayan köşeler kırılmıştır. Ayrıca numaralandırma düzenine bakıldığında rakamların çerçevenin dışında sol alt köşede yer aldığı görülmektedir. Bu düzen esas alındığında üzerinde hem VI hem XIII bulunan çizim rakamı yerine göre XIII olarak değerlendirilmiştir. IX numaralı çizim iki defa yer aldığı için sadece Osmanlıca yazı ilaveli olan çizim kullanılmıştır.

Şekil 6. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 2 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003717)

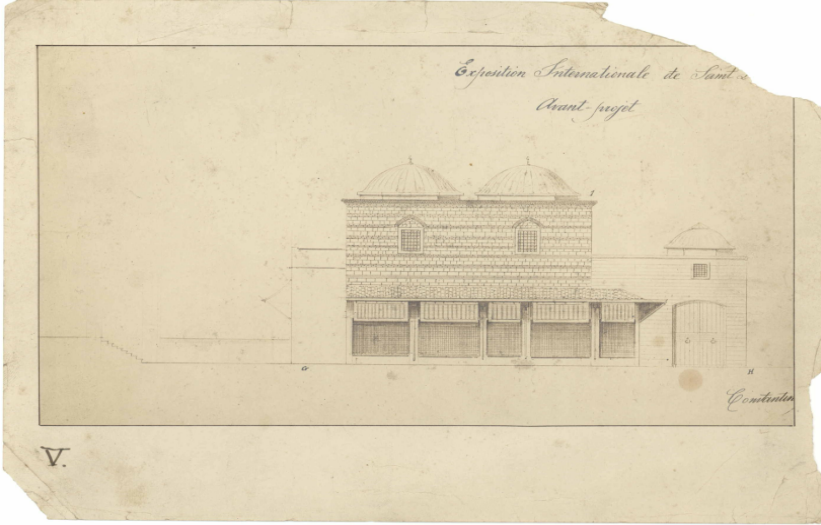

Görsel 7. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 3 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003715)

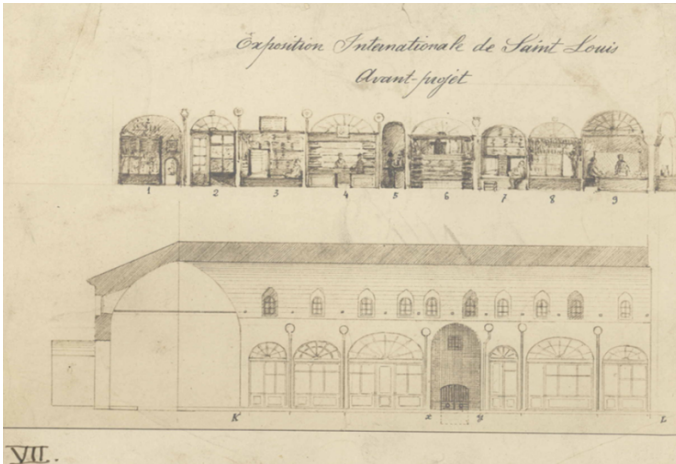

Görsel 8. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 4 numaralı çizim (Bel_Mtf 003712)

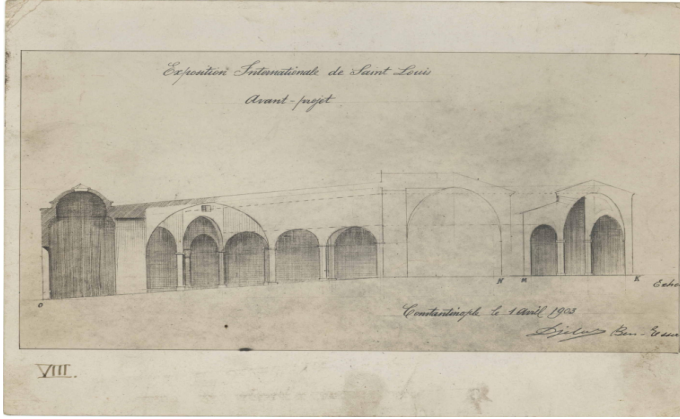
V numaralı çizim iki katlı, kubbeli ve girişini gösteren tek bir yapıya aittir (Görsel 9). VII, VIII, IX ve X numaralı çizimler Kapalı Çarşı'nın değişik cephelerinden kesitleri içeren çizimlerdir (Görsel 10, 11, 12, 13). VII numaralı çizim Kapalı Çarşı'nın hem dışından hem de içindeki numaralandırılan bölümlerin kesitlerini içermektedir. Bu çizimler St. Louis Sergisi'ndeki İstanbul şehri içine inşa edilecek olan Kapalı Çarşı'ya örnek teşkil etmesi için yapılmış olmalıdır. IX numaralı çizimde ise Kapalı Çarşı'nın diğerlerine göre çok uzun dış yüzeyi büyük birkaç kapısıyla birlikte gösterilmiştir. Bu çizimin inşa edilecek çarşının cephelerine örnek teşkil etmesi amacıyla yapılmış olması muhtemeldir.

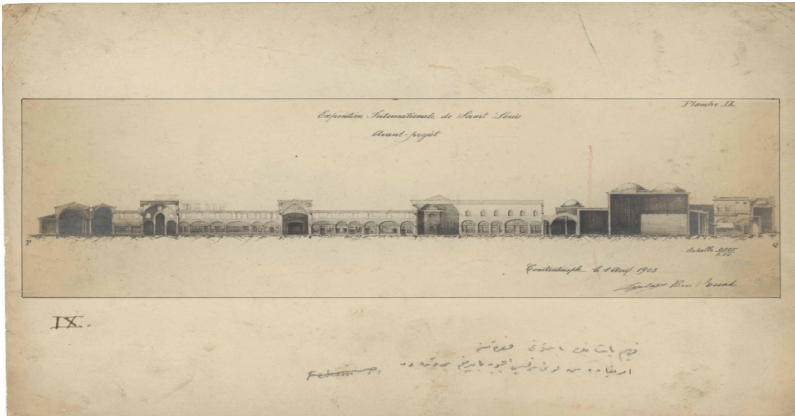
Görsel 9. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 5 numaralı çizim (Bel_Mtf 003714)

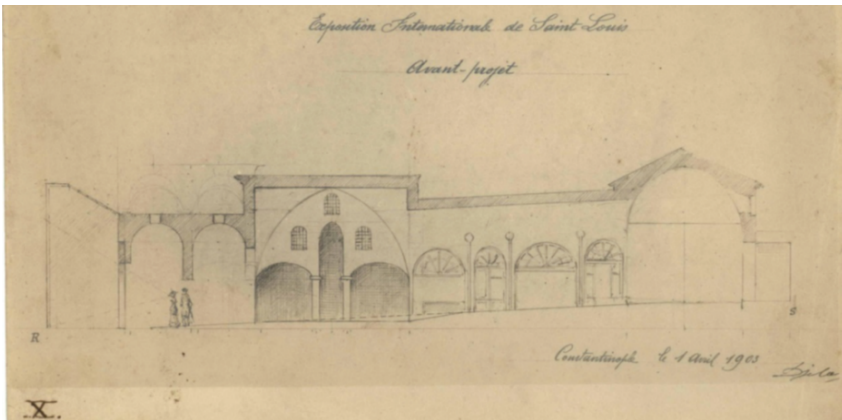
Görsel 10. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 7 numaralı çizim (Bel_Mtf 003711)

Görsel 11. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 8 numaralı çizim (Bel_Mtf 003723)

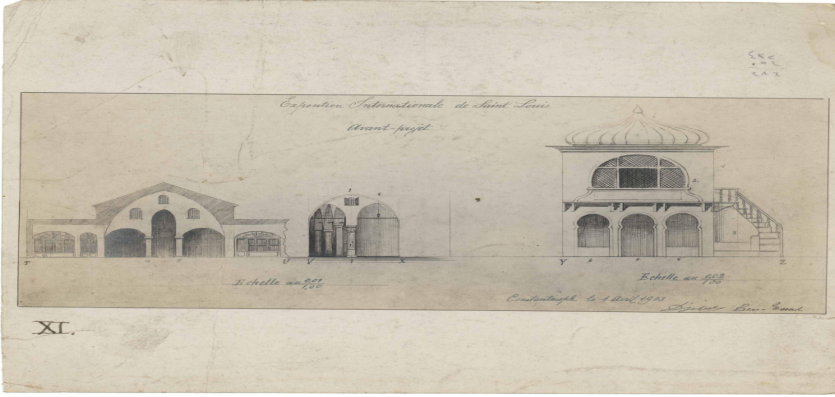
Görsel 12. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 9 numaralı çizim (Bel_Mtf 003721)

Görsel 13. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 10 numaralı çizim (Bel_Mtf 003722)

XI numaralı çizim Kapalı Çarşı'nın içinden bir bölümü ve soğan kubbeli iki katlı,

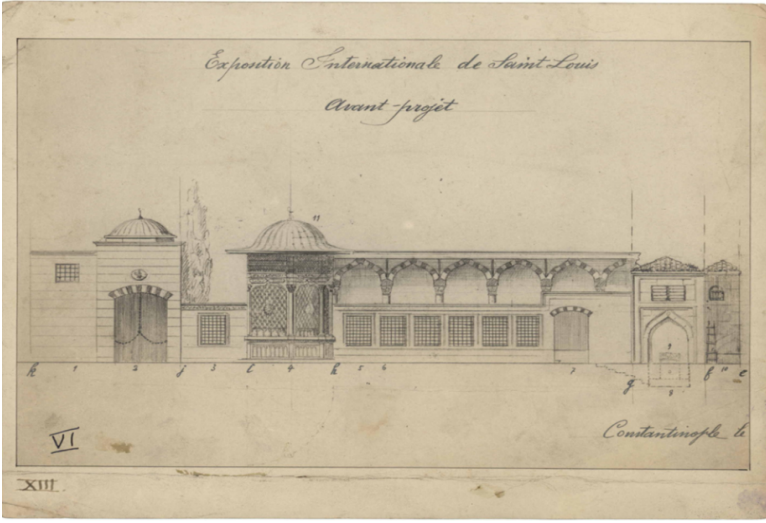
köşk mescidi andıran bir yapıyı göstermektedir (Görsel 14). Bazılarında da olduğu gibi bu çizimde ölçek (échelle) değerleri yazılmıştır. XII, XIV, XV numaralı çizimler İstanbul'un geleneksel ev örneklerini içermektedir. Bu çizimlerin sergide çarşının etrafına birkaç sıra şeklinde yapılacak ve İstanbul silüetini tamamlayacak yapılara örnek teşkil etmesi amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Her çizimde evlerin detay, gölge ve çizgi özellikleri farklıdır. XII numaralı çizimdeki evlerin en ufak detaylarına kadar ince bir işçilikle kağıda aktarıldığı görülmektedir. XIII numaralı çizim ise yine bir sokak dokusundan kemerli geniş saçaklı ve kubbeli bir yapı, çeşme ve başka bir kubbeli giriş kapısının yer aldığı bir yapıdan oluşmaktadır. Bu çizimlerin Arseven'in sergiye gönderdiği çizimler olup olmadığı bilinmemektedir. Bunlardan bazılarının ilk çalışmalar olup daha sonra yapılan detaylı ya da farklı çizimlerin gönderilmiş olması da muhtemeldir. Sergilerde inşa edilen pavyonların çizimleri o ulusun ana sergi bölümünde sergilendiği bilinmektedir. Arseven'in gönderdiği çizimlerin geri döndüğüne dair bir bilgiye rastlanamamıştır.

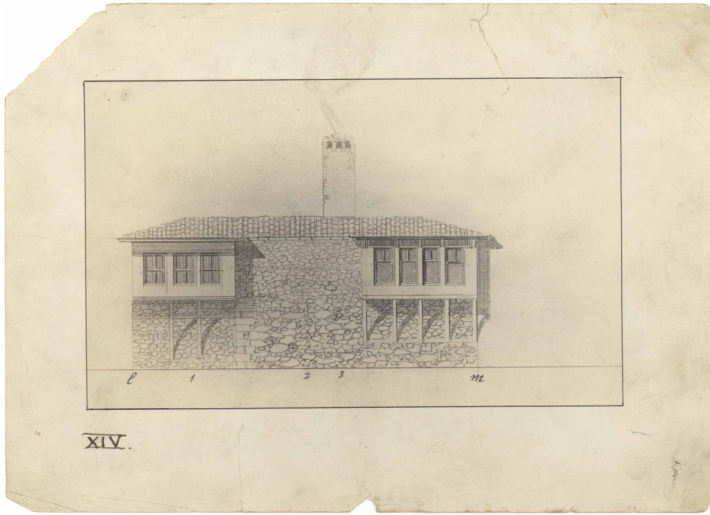
Görsel 14. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 11 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003719)

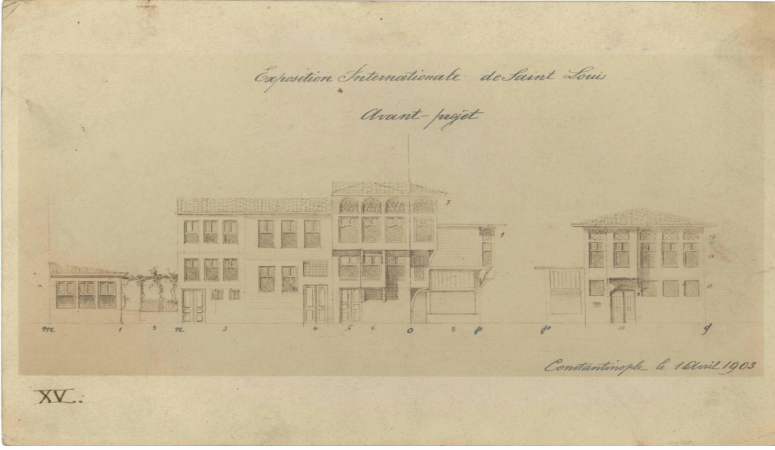
Görsel 15. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 12 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003718)

Görsel 16. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 13 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003713)

Görsel 17. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 14 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003720)

Görsel 18. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 15 numaralı çizim (Bel_Mtf 003716)

Kapalı Çarşı ve etrafındaki cadde ve sokaklar tarih boyunca sürekli maruz kaldığı deprem ve yangınlar sonucu yıkılıp tekrar yapılarak çok sayıda değişiklik geçirmiştir (Eyice, 1992, s.509-512). Arseven'in çizimleri 1894 İstanbul büyük depreminin ardından yapılan şekliyle çizilmiş ve bu çizimlerin izleri de son iki yangınla birlikte büyük ölçüde silinmiştir. Bazı sokak isimlerinin ve yapıların günümüzde olmayışı bu olayların sonucunda yaşanan değişimlerden kaynaklanmış görünmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Uluslararası sergilerde Osmanlı, kendi temsiliinde İstanbul temasını St. Louis Sergisinde ikinci kez ve ilkinde olduğu gibi yine özel şirket vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. 1893 Şikago Sergi'sinde özel şirket tarafından 1889 Paris Sergisi'nden sonra çok popüler olan ve sürekli her sergide tekrarlanan "Kahire Sokağı" na karşılık olarak ilk defa bir İstanbul teması yaratılmıştır. Fakat Osmanlı temsiline ayrılan bu bölümde hem kazanç hem de popülerlik adına çok farklı ve karışık bir düzenleme yapılmıştır. Bir taraftan İstanbul'un Dikilitaşı, Yılanlı Sütunu, Kapalı Çarşısı ve geleneksel evleri, diğer taraftan Şam Sarayı, İran çadırı, bedevi çadırları, etrafa saçılmış şerbet köşkleri, farklı bir tarzda restoranı ve içinde değişik etnik grupların temsillerinin yapıldığı tiyatrosu ile tam bir karmaşa halinde görülmektedir. Düzensiz yerleştirilen bu yapılardan ne bir sokak ne de bir meydan olabilecek bir alan kalmıştır. İsimde bile bir karmaşa vardır. Girişte "İstanbul Street" ve "Turkish Village" birlikte yazmıştır.

Paris, Şikago ve St. Louis sergilerinde Mısır'ın temsili olan "Kahire Sokağı" ise popülerliğini yer yer girintileri ve çıkmazları olan dolambaçlı dar bir sokak boyunca karşılıklı olarak yerleştirilen farklı mimari örneklerin aslına uygun olarak yapılmış replikalarından oluşturulmuştur. Memluk döneminden bir cami, konak, sıradan evler, mektep, çarşı, bedesten, tiyatro, kahvehane, berber gibi pek çok yapı ziyaretçilere Kahire'den gerçek bir kesiti sunmuştur (Görsel 19,20). Kirli duvarlar, yolda gezen eşekler, develer ve hamallar bu gerçek hayatı canlı bir şekilde yaşatmıştır. Doğunun egzotizmini tam olarak karşılayan bu tasarım bu nedenle sergilerdeki en ilgi çeken tasarım olmuştur.

Ayrıca her sergisinde Mısır bu egzotik bölümün yanında ya da girişinde mutlaka Firavunlar dönemine ait bir yapıyı da inşa edip kendi topraklarının çok popüler olan antikitesini göstermeyi de ihmal etmemiştir.

Görsel 19 – 20. 1889 Paris ve 1893 Şikago Sergilerinde “Kahire Sokağı” temsilleri (<https://www.flickr.com/photos/13476480@N07/40999438801>, <https://archive.org/details/sheppsworldsfair00sheprich>)

1904 St. Louis Sergisi'nde Mısır ve Osmanlı temsillerini aynı özel şirketin hazırlaması temsilin daha profesyonelce yapılmasını sağlamıştır. Osmanlı temsilinde bu kez İstanbul temasının Mısır'da olduğu gibi daha gerçekçi olması için yarışma açılarak kullanılacak temanın İstanbul'un gerçek sokak dokusunu içermesi beklenmiştir. Bu sebeple İstanbul'da yaşayan, resim yapabilen aydın ve çok yönlü bir kişilik olan Arseven'e bu teklif yapılmış olmalıdır. Osmanlı için ayrılan alanda hem İstanbul'un simgesi olan Kapalı Çarşı hem de geleneksel evlerinden oluşan birkaç sokak inşası düşünülmüştür. Burada ayrıca Mısır'ın her dönemde sergilediği ve büyük beğeni aldığı antik dönem yapısına paralel olarak İstanbul'un antik bir yapısı olan Forum, sur duvarlarıyla birlikte sergi alanının bir köşesine yerleştirilmiştir. Bu tasarımı kimin çizdiği ve detaylarının ne olduğu konusunda maalesef hiçbir yazılı ve görsel belgeye rastlanmamıştır. 1893 Şikago Sergisi'ndeki ilk İstanbul temsilindeki karmaşa ve çeşitlilik burada tekrarlanmamış, sade ve gerçek bir İstanbul sunulmaya çalışılmıştır. Osmanlı ve Mısır'ın uluslararası sergilerdeki rekabetinin bu sergide aynı şirket aracılığı ile kar amaçlı ve dostane bir şekilde geçtiği söylenebilir.

Sergi alanının Osmanlı ve karşısındaki Mısır bölümüne bakıldığında yine bu sergide Mısır'ın daha büyük bir alanda görkemli binalar ve çok daha gerçekçi tasarımlarla büyük beğeni aldığı görülmektedir. Bu başarısı daha önceki sergilerdeki deneyiminden, sergideki popülerliğinin farkında olarak bunu devam ettirme çabası ve iç işlerinde Osmanlıya bağlı bir bölge olarak kendini tüm dünyaya tanıtarak destek kazanmak,

ticari bağlantılar sağlamak gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Uluslararası sergilerde pek çok Doğu toplumu, ilkel kabileler ve Uzak Doğu her zaman yer almış fakat batılı, hayalinde canlandırdığı oryantal imgeyi Mısır temsillerinde bulmuştur. Mısır'dan sergi için getirilen orijinal parçalar ise temsilin başarılı olma nedenlerinden biridir. Şunu da unutmamak gerekir ki Mısır'ın sergilerdeki başarısı Avrupa'nın özellikle Fransa'nın desteği ve yönlendirmesi sayesinde olmuştur.

Osmanlı ve Mısır uluslararası sergilerin ilkinden itibaren katılımlarını ayrı ayrı gerçekleştirmişler ve mimari temsillerini yan yana sergilemişlerdir. Mısır'ın sergilerdeki başarısı ve yarattığı "Kahire Street" adlı şehir teması Osmanlı'nın temsilde kendi şehir temasını yaratmasında esin kaynağı olmuş ve her ikisi de Osmanlı topraklarına ait olan bu iki şehir uluslararası sergilerde birbirlerine rakip olarak sergilenmişlerdir.

Mısır başta Fransızların yakın ilişkileri ve desteği ile sergilerde belirli bir yere ulaşmış, sonrasında İngilizlerin işgaliyle birlikte bu desteği kaybetse de özel şirketlerin temsilleriyle popülerliğini koruyarak ilerlemiş fakat Batılıya sadece egzotik gelen bir Doğu coğrafyası olma dışında bir şey ifade etmemiştir.

Celal Esad Arseven'in çizimleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun St. Louis Sergisi'ndeki temsili bu zamana kadarki sergiler içinde en gerçekçi ve başarılı temsillerinden biri olmuştur. Bu temsilin oluşturulması ve başarısı uluslararası sergilere başından beri Osmanlı'dan bağımsız olarak katılan Mısır temsillerinin başarısı ve yarattığı rekabet ortamından kaynaklanmaktadır. Osmanlı uluslararası sergilere başından beri bir imparatorluk olarak katılarak, tüm ekonomik zorluklara rağmen kendi varlığını ve gücünü tüm dünyaya göstermek için büyük çaba harcamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, gerek devlet gerek se özel şirketler vasıtasıyla katıldığı sergiler de müdahale ve kontrolünü sonuna kadar bırakmamıştır ve I. Dünya Savaşı sonrasına kadar uluslararası arenada varlığını ve kültürel kimliğini sergiler vasıtasıyla göstermiştir.

KAYNAKÇA

BOA,Y.A.RES.,58/33. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Sarayı, Saderet Resmi Maruzat Evrakı)

Anonim (1903). Bazaars of Istanbul, World's Fair Bulletin (St Louis), 35-36.

Arseven, C. E. (1993). Sanat ve Siyaset Hatıralarım. (Haz. Ekrem Işın). İstanbul: İletişim Yayınları.

Başaran, B. (2015). Chicago Kolomb Dünya Sergisi'nde Osmanlı Temsili. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Chandler, A. (1987). The Paris Exposition Universelle of 1900. *World's Fair Magazine*, VII, (3): 8 - 14. <http://charon.sfsu.edu/publications/index.html> Erişim tarihi: 08.01.2020.

Çelik, Z. (2005) Şarkın Sergilenişi, 19.Yüzyıl Dünya Fuarlarında İslam Mimarisi. (Çev. Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Daily official program: World's Fair Louisiana Purchase Exposition, St. Louis, U.S.A.,

1904.

Derin, S. (2020). "1904 St. Louis Dünya Fuarı ve Osmanlı Temsiliyeti: Celal Esad Arseven Sergisi", *Art-Sanat*, 13: 87 – 116.

Ersoy, A. (2000). *On the Sources of the "Ottoman Renaissance": Architectural Revival and its Discourse during the Abdülaziz Era (1861-76)*. Ph.d. diss., Harvard University.

Eyice, S. (1992). "Büyük Çarşı." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 6: 509-513.

Final Report of the Louisiana Purchase Exposition Commission. (1906). Washington, Gov't print. off.

Findling, J. E. & Pelle, K. D. (Eds.). (2008). *Encyclopedia of World's Fairs and Expositions*, foreword by Vicente González Loscertales, 2nd revised edition, Jefferson, North Carolina, and London: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Gautier, A. H. (1867). *Les Curiosités de L'Exposition Universelle de 1867*, Paris: C. Delgrave et Cie.

Göğüş, C. (2006). *19.Yüzyıl Avusturya Gazeteleri Işığında Osmanlı İmparatorluğunun 1873 Viyana Dünya Sergisine Katılımı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.*

Greenhalgh, P. (1988). *Ephemeral Vistas. The Expositions Universelles, Great Exhibitions and World's Fairs 1851 – 1939*. Manchester: Manchester University Press.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı.

Livre d'or de l'Exposition, Exposition Universelle de 1889 (Paris, France, 1889).

Mainardi, P. (1987). *Art and Politics of the Second Empire: The Universal Expositions of 1855 and 1867*. New Haven and London.

Mattie, E. (2007). *Dünya Fuarları. İFM yayınları.*

Musavver Şikago Sergisi Gazetesi, (*The Chicago Fair Illustrated*), (15 Ekim 1893), No: 4-6, Chicago: J.B. Campell & Co.

Nikou, M. (1997). *National architecture and international politics: Pavilions of the Near Eastern nations in the Paris International Exposition of 1867*. Columbia University, ProQuest, UMI Dissertations Publishing.

Official Directory of the Louisiana Purchase Exposition World's Fair, Saint Louis, 1904.

Ormos, I. (2016). "Between Stage Dekor and Reality, The Cairo Street at the World's Columbian Exposition of 1893 at Chicago". *The Arabist, Budapest Studies in Arabic*, 37: 115 – 134.

Pemsel, J. (1989). *Die Wiener Weltausstellung von 1873: Das gründerzeitliche Wien am Wendepunkt*. Vienna.

The universal Exposition of 1904. Exhibits, Architecture, Ceremonies, Amusements,

St. Louis, 1904, 4 Volume in One.

Truman, B. C. (1893). History of the World's fair; being a complete description of the World's Columbian exposition from its inception.

Yarar, S. (2018). Uluslararası Sergilerde Mimari Temsil ve Uygulama Süreçlerinin Osmanlı – Mısır Rekabeti Üzerinden Değerlendirilmesi (1851 – 1915). Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

<http://www.levantineheritage.com/pangalo.htm> (Erişim Tarihi: 03.12.2017)

[https://www.flickr.com/photos/13476480@N07/40999438801\(01.012.2019](https://www.flickr.com/photos/13476480@N07/40999438801(01.012.2019)

<https://archive.org/details/sheppsworldsfair00sheprich> (28.11.2019)